

مدیریت جهادی

دکتر غلام حسین حیدری^۱، سهیل دادفر^۲

چکیده:

جامعه ایده‌آل بهشتی و اسلامی جامعه‌ای است که تولید در آن وجود دارد، ولی تکاثر به صفر می‌رسد. ایجاد تعادل و عدالت و رفع تبعیضات در ایجاد جامعه اسلامی یک اصل اساسی است. داشتن یک اقتصاد سالم که نعمات را عادلانه بین همه مردم تقسیم کند، زمینه‌ساز ساختن جامعه طراز جامعه اسلامی مورد نظر مکتب اسلام است. در جامعه اسلامی ناهنجاری‌ها به صفر می‌رسد و هنجارها و رفتارهای طبیعی و فطری آزاد می‌گردد. تفکر، تدبیر، تحقیق و تفقه، زیربنای مدیریت جهادی در سازمان‌ها و شرکت‌ها است و عامل رشد و پیشرفت آن‌هاست. مدیریت مبتنی بر جلب مشارکت همگانی می‌کوشید تا همه افراد جامعه را به مشارکت در اداره خردمندانانه همه امور فراخواند. مدیر امروز در هر سازمانی که باشد، یک مشکل مشترک دارد و آن هم سرعت تحولات است. دهه جاری نسبت به دهه گذشته در زمینه سرعت وقوع تحولات، سرعت انتقال اخبار و رویدادها و زمان دگرگونی‌ها تفاوت فاحشی دارد. این دگرگونی‌های تند و سریع باعث می‌شوند تا زمان منسوخ شدن اطلاعات یا به عبارتی تاریخ مصرف آن‌ها زود فرا رسد. همین مساله هزینه‌های اطلاعاتی و عملیاتی همه سازمان‌ها را افزایش داده است. برخورد مدیران با مقوله سرعت تحولات بستگی تام با نوع حرفه آن‌ها دارد. ولی عموماً سازمان‌هایی که نتوانند یک سیستم اطلاعاتی مناسب طراحی و پیاده‌سازی کنند، دچار مشکلات عدیده عملیاتی خواهند شد. واژه «جهاد» از ریشه «ج-ه-د» به معنی کوشش و مبارزه و فعالیت است. جهاد برعکس آنچه که امروزه توسط سیاست‌مداران مطرح می‌شود، تنها به معنی جنگ و خون‌ریزی نیست. بلکه در اصل به معنی کوشش و مبارزه می‌تواند در عرصه‌های گوناگون باشد. جهاد یکی از فروع دین و از واجبات اسلامی است. کلمه جهاد حدود ۱۰۸ بار در قرآن آمده است. «جهاد» و «اقتصاد» دو ستون استوار و دو پایه پایدار است برای کاخ حیات بشریت. جهاد، قلب هستی را به تپش درمی‌آورد و اقتصاد را چون خونی در رگ‌های جامعه جاری می‌سازد. در

^۱ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، گروه مدیریت دولتی، تهران، ایران
^۲ باشگاه پژوهشگران و نخبگان جوان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دماوند

راستای پاسخگویی به فرمان رهبر کبیر و احساس تعهد در این مهم، مقاله حاضر در صدد است تا پس از مروری بر ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی، مغایرت مدیریت جهادی با شیوه‌های تکنوکراتی مولود فرهنگ سرمایه داری، رنگ اخلاق در فرهنگ مدیریت جهادی، ویژگی‌های مورد نیاز مدیریت جهادی، به بررسی ویژگی‌های مدیریت جهادی در فرهنگ امام خمینی بپردازد.

واژگان کلیدی: جهاد، مدیریت جهادی، جهاد اکبر، جهاد اصغر

مقدمه

آن گاه می‌توان «انسان» زیست، که از دریچه «اسلام» بتوان هستی را نگریست. انسان کشاورزی کوشاست که توانایی دارد که رویش سبز ریشه را از تراوش زلال اندیشه سقایت کند و جوانه ترد تفکر را از چشمه روان تدبر طراوت بخشد. بشر تنها آفریده فرشته فالی است که می‌تواند تاج «تبارک الله احسن الخالقین» را بر سر نهد، بر سریر «خلیفه اللهی» تکیه زند و نشان «لقد کرما بنی آدم» را زیب پیکره خود سازد.

رسد آدمی به جایی که به جز خدا نبیند بنگر که تا چه حد است مکان آدمیت

سبک زندگی (به انگلیسی: Life Style)، به معنای شیوه زندگی خاص یک فرد، گروه، یا جامعه است. این اصطلاح نخستین بار توسط آلفرد آدلر روان‌شناس اتریشی استفاده شد. سبک‌های زندگی مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌ها در هر چیزی را در برمی‌گیرد. موسیقی عامه، تلویزیون، و آگهی‌ها همگی تصورها و تصویرهایی بالقوه از سبک زندگی فراهم می‌کنند. سبک زندگی فرد، اجزای رفتار شخصی او نیست، لذا غیر معمول نیستند. بیشتر مردم معتقدند که باید سبک زندگی‌شان را آزادانه انتخاب کنند. در بیشتر مواقع مجموعه عناصر سبک زندگی در یک‌جا جمع می‌شوند و افراد در یک سبک زندگی مشترک می‌شوند. به نوعی گروه‌های اجتماعی اغلب مالک یک نوع سبک زندگی شده و یک سبک خاص را تشکیل می‌دهند. سبکی شدن زندگی با شکل‌گیری فرهنگ مردم رابطه نزدیک دارد. مثلا می‌توان شناخت لازم از افراد جامعه را از سبک زندگی افراد آن جامعه بدست آورد.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۱۵

در مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی می‌توان به سه سطح مختلف و در عین حال مرتبط اشاره کرد، که کاملاً با سبک زندگی در ارتباط هستند:

- سطح ساختاری
- سطح موقعیتی
- سطح فردی

ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی

یکی از مباحثی که در سال‌های اخیر در ارتباط با سبک زندگی در جامعه مورد توجه قرار گرفته، شناخت جایگاه آن در ساختار مدیریتی جامعه اسلامی است. اگر دین را به عنوان راهبردی برای زندگی و شاخصی برای پایش کیفیت و ترسیم حیات مطلوب بدانیم، طبیعتاً مدیریت جامعه اسلامی و دینی هدف اصلی خود را پیاده سازی ارزش‌ها در جامعه با افق تبدیل آن به کیفیت زندگی و راهبرد چگونگی دستیابی به این کیفیت و سبک زندگی می‌داند. بر این اساس روش زندگی مدیریتی بر اساس شاخص‌ها و ارزش‌های تجربه شده دفاع مقدس به نام مدیریت جهادی ارائه گردید تا احیاگر بسیاری از روش‌هایی باشد که در حال فراموشی هستند

مغایرت مدیریت جهادی با شیوه‌های تکنوکراتی مولود فرهنگ سرمایه داری

فرهنگ مدیریت جهادی با مصرف‌گرایی، اشرافی‌گری و شیوه‌های تکنوکراتی که مولود فرهنگ سرمایه‌داری است مغایرت دارد. تفکر سرمایه‌داری جامعه را به سمت مصرف‌گرایی و انحراف از مسیر آرمان‌های انقلاب و عدالت سوق می‌دهد. این نکته‌ای بود که وفاداران مدیریت جهادی از آن دوری می‌کنند. برای تبیین سبک مدیریت جهادی ابعاد، الگوها، مؤلفه‌ها و فرهنگ مبتنی بر آن تشریح می‌گردد:

۱: الگوی مدیریت جهادی:

تفاوت اصلی مدیریت جهادی با سایر نظام‌های مدیریت، پیش فرض‌ها و مبانی فکری آن مقتبس از مدیریت اسلامی است. برای مثال، کسب سود در مدیریت اسلامی و سایر نظام‌های مدیریت دارای اهمیت می‌باشد. ولی در سایر نظام‌ها حصول حداکثر سود به عنوان هدف اصلی مطرح است، در مدیریت جهادی سود به عنوان وسیله محسوب می‌شود. البته کسب سود حتی در مقیاس وسیع و کلان مذموم نیست و اگر از طریق قانونی، شرعی و با تلاش به دست آید، جزء عبادات و فضیلت‌ها محسوب می‌شود. بنابراین مدیریت جهادی را نباید در مقابل سایر نظام‌های مدیریت قرار داد، بلکه

مدیریت اسلامی بر شانه‌های مبانی فکری اندیشه اسلامی از سایر نظریه‌های مدیریت استقبال می‌کند و بهره برداری می‌نماید.

۲: فرهنگ و مدیریت جهادی:

فرهنگ جهادی یک مفهوم کلی است که از جمله مصادیق آن دین محوری، ولایت مداری، ایثار، مردم گرایی، خودباوری، نوآوری، ماموریت پذیری و... می‌باشد. نظریه و عملکرد فرهنگ و مدیریت جهادی در مرتبه نخست بر جنبه‌های انسانی سازمان توجه دارد. فرهنگ و مدیریت جهادی را می‌توان عمل، فراگرد، پیامد یا حالتی دانست که برای تعالی انسان‌ها پدید می‌آید و این به نوبه خود به معنی پیش بردن، روان سازی رشد، متحول کردن فرصت‌ها، کامل کردن، برتری بخشیدن یا بالا بردن امور انسانی است.

۳: ابعاد و مولفه‌های مدیریت جهادی:

مهم ترین ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی را می‌توان به شرح زیر ارائه کرد:

الف: بُعد ساختاری

دارای مؤلفه‌هایی نظیر: مدیریت برای خدا، مدیریت ولایتی، انعطاف پذیری ساختار، تشکیلات مناسب با شرایط

ب: بُعد رفتاری

دارای مؤلفه‌هایی نظیر: خودباوری، پرکاری، تحول آفرینی، پویایی، سخت کوشی، سرعت عمل در کارها

ج: بُعد زمینه‌ای

دارای مؤلفه‌هایی نظیر: مشارکت‌پذیری، قناعت، نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های دینی در محیط کار و اهمیت دادن به بیت‌المال

بر این اساس فرهنگ و مدیریت جهادی دارای یک اصل محوری و بنیادی است که آن تاکید تام بر معنویت و ارزش‌های اخلاقی - اسلامی - انسانی است. در واقع، مدیریت جهادی بدون معنویت وجود نخواهد داشت.

رنگ اخلاق در فرهنگ مدیریت جهادی

تعریف و مفهوم اخلاق

اخلاق علمی است که به انسان چگونه زیستن را می آموزد و معنی نیک و بد و خیر شر را تعلیم داده و نشان می دهد که رفتار فرد با عموم و همچنین تعاون هر دسته ای با دسته و اجتماع بزرگ تر چگونه باید باشد. (منفرد، حسن، اخلاق و تربیت اسلامی، ص ۳)

منظور از اخلاق، اصول و موازینی است که رفتار و فعل درست و مناسب را تعریف کرده، آن را از فعل نادرست جدا می کند و به این شکل نقطه تمیز بین آن ها را به نمایش می گذارد.

فرایند «مدیریت جهادی» آن گاه می تواند رفتارهای انفرادی انسان ها را انتظام و ارکان جامعه را انسجام بخشد که ملکات اخلاقی و فضایل انسانی در همه رفتارها و گفتارهای شهروندان تبلور، و در عرصه های اجتماعی تحقق یابد

ویژگی های مدیریت جهادی در فرهنگ امام خمینی:

احکام همه جانبه اسلام در خدمت تکامل انسان:

قانون الهی غیر از این قوانین دنیایی است؛ در این قوانین دنیایی یک جهت، دو جهت ملاحظه شده است و فقط مربوط به همین زندگی این عالم است؛ این همین است، محدود به همین است. این هم تمام حدودش را معلوم نیست که بتوانند همه حدود را تفتیش کنند و آنطوری که باید، قانون برایش بگذارند.

۱: توأم بودن علم و عمل؛ و تجسم اعمال

عمل برای نفع جامعه است؛ عمل برای رشد جوانها و جامعه است؛ و این عمل یک عمل روحانی است، یک عمل الهی است که همین صورتش در آن عالم هست و شما به آن صورتهای می رسید در آن عالم که فوق تصور ماهاست، آن عالم همه چیزهایی که در اینجا است، مثل این صوتی که انسان این را یک جایی منعکس می شود و پس می دهد، تمام این اعمالی که ما در اینجا انجام می دهیم این مثل آن صوت انعکاس دارد. و بعد که ما از اینجا رفتیم به آن عمل می رسیم، می بینیم. در آیه قرآن هست که فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ؛ اهرکس عمل خیری بکند، همان عمل خیر را می بیند، خودش را می بیند. این عمل در آنجا به صورتهای خوب در می آید، به صورتهای مناسب در می آید، و از بعد از مرگ انسان همراه آدم است تا آخر؛ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

۲: هدف بعثت، تزکیه نفوس و نجات از طغیانگری

طغیان و طاغوت بودن از اموری است که در راس امور است و برای طاغوت زدایی باید تعلیم «کتاب» و «حکمت» و تعلم «کتاب» و «حکمت» کرد و «تزکیه» کرد. انسان این طوری است، وضع روحی همه انسانها این طور است که تا یک استغنائی پیدا می‌کند، طغیان می‌کند؛ استغنائی مالی پیدا می‌کند، به حسب همان مقدار طغیان پیدا می‌کند، استغنائی علمی پیدا می‌کند، به همان مقدار طغیان پیدا می‌کند، مقام پیدا می‌کند، به مقداری که مقام پیدا کرده است طغیان می‌کند. فرعون را که خدای تبارک و تعالی «طاغی» می‌گوید هست برای همین است که مقام پیدا کرده بود و انگیزه الهی در او نبود و این مقام او را به طغیان کشیده بود. کسانی که چیزهایی که مربوط به دنیاست و آنها را بدون تزکیه نفس پیدا می‌کنند، هر چه پیدا بکنند، طغیانشان زیادتر خواهد شد و وبال این مال و این منال و این مقام و این جاه و این مسند از چیزهایی است که موجب گرفتاریهای انسان است در اینجا و بیشتر در آنجا. انگیزه بعثت این است که ما را از این طغیانها نجات دهد و ما تزکیه کنیم خودمان را، نفوس خودمان را مصفا کنیم و نفوس خودمان را از این ظلمات نجات بدهیم. غایت بعثت این تزکیه است، غایت آمدن انبیا این تزکیه است و دنبالش آن تعلیم. اگر نفوسی تزکیه نشده و تربیت نشده وارد بشوند در هر صحنه، در صحنه توحید، در صحنه معارف الهی، در صحنه فلسفه، در صحنه فقه و فقاقت، در صحنه سیاست، در هر صحنه‌ای که وارد بشوند، اشخاصی که تزکیه نشدند و تصفیه نشدند و از این شیطان باطن رها نشدند، خطر اینها بر بشر خطرهای بزرگ است. و باید کسانی که می‌خواهند در این عالم تربیت کنند دیگران را، قبلا خودشان تزکیه شده باشند، تربیت شده باشند و کسانی که در بشر می‌خواهند زمامداری کنند، اگر بخواهند که طغیان نکنند و کارهای شیطانی نکنند، باید تزکیه کنند خودشان را و بعثت برای همین است که همگان را تزکیه کند. ۱.

۳: ضرورت و اهمیت تزکیه برای دولت‌مردان

تزکیه برای دولت‌مردان، برای سلاطین، برای روسای جمهور، برای دولتها و برای سردمداران بیشتر لازم است تا برای مردم عادی. اگر افراد عادی تزکیه نشوند و طغیان پیدا کنند، یک طغیان بسیار محدود است. یک نفر در بازار یا یک نفر در روستا اگر طغیان بکند، یک نقطه محدودی را به فساد ممکن است بکشد، لکن اگر طغیان در کسی شد که مردم او را پذیرفته‌اند، در عالمی شد که مردم آن

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۱۹

عالم را پذیرفته‌اند، در سلطانی شد که مردم آن سلطان را پذیرفته‌اند، در رؤسای شد که مردم آنها را پذیرفته‌اند، این گاهی یک کشور را به فساد می‌کشد و گاهی کشورها را به فساد می‌کشد. این طغیان‌ها که موجب این است که کشورهایی به تباهی کشیده بشود، برای این است که تزکیه نشده است کسی که زمام امور به دستش است.

۴: خودسازی مسئولان، زمینه ساز برقراری حکومت عدل

جمهوری اسلامی محتاج به تربیت و تزکیه است. تمام قشرهای ملت ما و همه ملت‌ها احتیاج به تربیت و تزکیه دارند، احتیاج به تعلیماتی که از ناحیه انبیا آمده است، دارند. مجرد اینکه ما ادعا بکنیم که جمهوری ما اسلامی است، این ادعا پذیرفته نیست. آن وقت جمهوری ما اسلامی می‌شود و به کمال خودش می‌رسد که خدای تبارک و تعالی در این ملت و در این کشور حاکم باشد؛ یعنی از آن نقطه اولی تا آن آخر حکومت، حکومت الهی باشد. سردمداران، همه الهی باشند. کسانی که در راس حکومت هستند، کسانی که در راس امور هستند، الهی باشند، از نفسانیت خارج شده باشند، خود را نبینند، شخصیت خود را نبینند، چون نه خودی دارند و نه شخصیتی، هرچه هست از خداست. اگر انسان الهی بشود و ادراک بکند که این بندگان راه خدا، اینها بندگان خدا هستند و باید با آنها آن کرد که خدا راضی است، اگر ما بیدار بشویم و بفهمیم که ما از خدا هستیم و به او رجوع می‌کنیم «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»^۱ اگر این دو کلمه را ما در زندگی بفهمیم که ما از او هستیم و همه از اوست و ما هیچ هستیم و هیچ نداریم و هرچه داریم از اوست و ما به سوی او برگشت می‌کنیم و از ما حساب می‌برند، ما را در حساب واقع کنند، این دو کلمه را اگر ما بفهمیم، با بندگان خدا آن طور که خدا راضی است و آن طور که امر خداست عمل می‌کنیم.

۵: نقش دین باوری مسئولان در رعایت حقوق بشر

حکومتی می‌تواند ادعا بکند که حقوق بشر را حفظ می‌کند که دولتش مبتنی بر یک عقاید الهی دینی باشد؛ و خودش را مسئول پیش یک قدرت بزرگ بداند. آن اشخاصی که خودشان را مسئول نمی‌دانند، پیش یک قدرتی، قائل نیستند. به یک قدرت بزرگی توجه ندارند، به یک قدرت عظیمی، به یک مسئولیت واقعی. اینها هر چه ادعا بکنند که ما بشردوست هستیم و ما می‌خواهیم حقوق بشر حفظ بشود و ما می‌خواهیم، ادعاست؛ هیچ واقعیت ندارد. تا آن نقطه اصلی که نقطه اتکاست، خدا

۱. سوره بقره، آیه ۱۵۶: ما از خداییم، و به سوی او باز می‌گردیم.

نباشد و خوف از او نباشد و خوف از مسئولیت روز جزا نباشد، این بشر هرج و مرج می‌کند، به تباهی می‌کشد. طبع انسان این است که از همین کارهای خلاف بکند؛ طبعی است. اگر سر خود باشد، متعدی است؛ آنی که انسان را به راه می‌آورد و کنترل می‌کند و راهش را معین می‌کند، آن دیانت است که می‌تواند کنترل کند. آن اعتقاد به یک مبدء و یک معاد است که می‌تواند انسان را باز دارد از اینکه در خلوت هم که هیچ کس نباشد خلاف نکند. اینهمه حرفها که شرافت یک شخصی اقتضای کذا می‌کند، انساندوستی یک شخصی اقتضای کذا می‌کند، اینها حرفهایی است که ما باورمان نمی‌آید که این انساندوستها و این شرافتمندها یک همچو مردمی باشند. ۱

۶: سعادت بشر در علم همراه با تربیت

آنها که گمان می‌کنند که مدارس باید علم در آن باشد و دیگر کاری به این مسائل نداریم، باید متخصصین باشند، ساده اندیشند آنها. ساده اندیشی است که انسان گمان کند که یک معلمی که انحراف دارد، معلمی که یا طرف شرق است و یا طرف غرب، یا تربیت شرقی دارد یا تربیت غربی، آن را ما معلم قرار بدهیم از برای این فرزندان که نفوسشان مثل آینه صیقلی است. و هرچه در او وارد بشود، می‌پذیرد. ساده اندیشی است که ما جوانهای خودمان را به دست معلمی بدهیم که به طرف شرق می‌رود و بچه‌های ما را شرقی کند، یا به طرف غرب می‌رود و بچه‌های ما را غربی کند. ساده اندیشی است که ما گمان کنیم که فقط تخصص، میزان است و علم، میزان است. علم الهی هم میزان نیست. علم توحید هم میزان نیست. علم فقه و فلسفه هم میزان نیست. هیچ علمی میزان نیست. آن علمی میزان است و آن علمی برای بشر سعادت است که تربیت در او باشد، که او از مربی القا شده باشد، از کسی که تربیت الهی شده است القا بشود به بشر. آن اگر در همه مدارس ما چه مدارس علوم اسلامی و چه مدارس علوم دیگر اگر در همه آنها این معنا باشد و انحراف در کار نباشد و استقامت باشد، چندی نمی‌گذرد که همه جوانهای ما که امید آتیه این مملکت هستند، همه اصلاح می‌شوند. و همه نه شرقی و نه غربی بار می‌آیند، و همه بر صراط مستقیم واقع می‌شوند.

۷: سعادت جاودان در گرو تزکیه و طهارت نفس

شما دارای یک نفس قدوسی هستید. شما دارای یک نفس مجرد^۲ هستید که اگر چنانچه در خدمت اسلام، در خدمت خدای تبارک و تعالی باشید، آن نفس شما نفس طاهر، زکی و سعادتمند

۱. صحیفه امام، ج ۴، ص ۴۰۲.

۲. نفس مجرد، روح انسان که از ابعاد و مقادیر مادی خارج است.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۲۱

است؛ و هر جا که بشود و هر طور که بشود، آن نفس زکیه سعادت‌مند، سعادت‌مند است. در شکست‌ها سعادت‌مند، در مردن [هم] سعادت‌مند است. مردن انسان، انسان طاهر، اول زندگی انسانی اوست. این جا زندگی حیوانی است، زندگی محدود است. آن زندگانی انسانی غیر محدود مال یک عالم غیر محدود است. اگر تصفیه کردید، اگر نفس خودتان را تطهیر کردید، اگر اعمال خودتان را با قرآن کریم وفق دادید، با احکام اسلام وفق دادید، اگر اخلاق خودتان را اخلاق قرآنی کردید، اگر نفس خودتان را تصفیه کردید، باک از هیچ چیز نداشته باشید.

۸: جهاد با نفس، جهاد اکبر

کشور ما و ملت ما احتیاج به سازندگی دارد. سازندگی‌های روحی مقدم بر همه سازندگی‌هاست. جهاد سازندگی از خود افراد باید شروع بشود و خودشان را بسازند و با شیطان باطنی جهاد کنند که این جهاد منشاء همه جهادهایی است که بعد واقع می‌شود. انسان تا خودش را نسازد نمی‌تواند دیگران را بسازد و تا دیگران ساخته نشوند، نمی‌شود که کشور ساخته بشود. جهاد سازندگی از خود آدم باید شروع بشود.

جهاد نفس، جهاد اکبر است. برای اینکه همه جهادها اگر بخواهد نتیجه داشته باشد و بخواهد انسان در جهادها پیروز بشود، موکول به این است که در جهاد نفس پیروز باشد. اگر انسانها توجه به خودشان داشته باشند، جهاد نکرده باشند با شیطان خودشان، اینها واحد واحدهایی هستند که علاوه بر اینکه نمی‌توانند اصلاح جامعه را بکنند، فساد هم در جامعه می‌کنند. همه فسادهایی که در عالم واقع می‌شود، برای این است که آن جهاد واقع نشده؛ آن جهاد اکبر واقع نشده. تمام این گرفتاریهایی که بشر دارد از دست خود بشر دارد

۹: سازندگی درونی، گامی در راه نور و روشنائی

باید بسازیم خودمان را، جدیت کنید که این جهاد سازندگی را از خودتان شروع کنید. وقتی از خودتان شروع کردید هر کاری بکنید، این کاری است الهی. وقتی خودتان را ساختید، تمام کارهایتان کارهای الهی می‌شود. برای اینکه از ظلمتها بیرون رفته آید. در نور وارد شده آید. همه اعمالتان نورانی می‌شود. حرف که می‌زنید، نور است. با گوش هم که می‌شنوید، نور است. با قلبتان هم ادراک می‌کنید و با نور ادراک می‌کنید. اصلاً شما شده‌اید نور.

انبیا آمدند که ما اشخاصی که از نور بهره‌ای نداریم و ظلمات به ما احاطه کرده است از هر طرف ما را، از این ظلمتهای گوناگون نجات بدهند و برسانند به عالم نور، که اگر رسیدید به عالم نور، شما

سر تا پایتان نورانی می‌شوید؛ نور می‌شوید. اصلش حرفی که می‌زنید، نورانی است. حرفی که می‌شنوید، نورانی است. گوش و سمع و بصر نورانی است همه گوش خودت را رها کرده ای، یک گوش نورانی پیدا کرده ای. چشم ظلمانی را رها کرده ای، یک چشم نورانی پیدا کرده ای. چشمی است که با آن توجه به خدا دارید. گوشی است که با آن توجه به خدا دارید. ۱

۱۰: کوشش برای تقویت معنویت و سرکوب نفسانیت

باید ما کوشش کنیم که این معنویت را تقویت کنیم و این نفسانیت را هرچه توانیم سرکوب کنیم. اگر این حل بشود همه چیز حل است. اختلافات روی همین معنا است. هیچ اختلافی در عالم واقع نمی‌شود الا اینکه مبنایش این است. اگر یک کسی قیام به یک امری کرد، دیگران زیر بغلش را می‌گیرند، وقتی می‌بینند می‌خواهد یک کاری بکند. اگر یک ارگانی یک تصمیم مثبتی بگیرد، دیگران که می‌بینند این خوب است می‌روند دنبالش. و اگر آن ریشه فاسد در قلب انسان باشد صددرصد هم عدل بداند می‌گوید این درست نیست. آن ریشه فاسد منحرف می‌کند انسان را. ۲

۱۱: غیر مهذب‌ها، پر ضررترین افراد برای اسلام

ما باید ببینیم که بیشتر صدمه‌ای که اسلام خورده است، از چه خورده است و از چه گروهی و بیشتر چیزی که اسلام به او اهمیت داده است، چه امری است تا راه باز بشود برای کوشش ما که در این امری که اهتمام دارد اسلام در آن، کوشش کنیم و جلوی آن چیزهایی که بر اسلام وارد شده است، صدماتی که بر اسلام وارد شده است، ان شاء الله، جلوی گرفتگی بشود. من گمان می‌کنم که آن چیزی که به اسلام بیشتر از همه چیز ضرر زده است، عدم تربیت صحیح است، تحقق پیدا نکردن تهذیب و اخلاق اسلامی است گاهی از طرف اشخاصی که علم دارند و مهذب نیستند و بیشتر هم از طرف اشخاصی که جاهل بودند و مهذب نبودند. و معلوم نیست که آن قدری که از طرف عالم غیر مهذب اسلام صدمه دیده است، از طرف جهال غیر مهذب با اینکه عددشان زیاد است، صدمه دیده است، از طرف جاهل غیر مهذب با اینکه عددشان زیاد است، صدمه دیده باشد. تمام مکتبهای انحرافی را اشخاص دانشمند و ملا ایجاد کردند؛ چه آن چیزهایی که مذهب سازی بوده است، آنها هم اشخاص عالمی بودند که مذهب درست کردند؛ مذهبهای انحرافی، و چه مکتبهای سیاسی که آنها هم از جانب اشخاص دانشمند و عالم بوده است. و آنقدری که به مکتبهای توحیدی از این سنخ جمعیت

۱. صحیفه امام، ج ۱۱، ص ۳۸۳ تا ۳۸۴.

۲. صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۵۳۱ تا ۵۳۲.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۲۳

که عالم بودند و همه جور علمی هم شاید می دانستند، صدمه خورده است، از هیچ طایفه‌ای نخورده است. ۱.

۱۲: نجات کشور و ملت در پرتو معنویات

کسی که به خدا اعتقاد نداشته باشد، کسی که به روز جزا اعتقاد نداشته باشد، این نمی‌شود که برای کشورش مفید واقع بشود. ممکن است یکی دو تا پیدا بشود، اما ما صحبت‌مان سر توده مردم است. مردمی می‌توانند کشور خودشان را حفظ کنند، مردمی می‌توانند مملکت و ملت خودشان را نجات بدهند که معنویت داشته باشند.

۱۳: حب نفس، منشأ تمام فسادها در طول تاریخ

آن چیزی که دنیا را تهدید می‌کند، سلاحها و سر نیزه‌ها و موشکها و امثال این نیست. آن چیزی که دارد این سیاره ما را در سراسیمه‌ی انحطاط قرار می‌دهد، انحراف اخلاقی است. اگر انحراف اخلاقی نباشد، هیچ یک از این سلاحهای جنگی به حال بشر ضرر ندارد. آن چیزی که دارد این انسانها را و این کشورها را رو به هلاکت و رو به انحطاط می‌کشد، این انحطاط‌هایی است که در سران کشورها و در دست به کارهای این حکومت‌ها، از انحطاط اخلاقی، دارد تحقق پیدا می‌کند و همه بشر را دارد سوق می‌دهد به سراسیمه‌ی انحطاط و نمی‌دانیم که عاقبت امر این بشر چه خواهد شد

۱۴: حب نفس و خودخواهی، منشأ و ریشه حب دنیا

عالم ملک مورد نکوهش نیست، بلکه مظهر حق و مقام ربوبیت او است و مهبط ملائکه الله و مسجد و تربیت گاه انبیا و اولیا: است و عبادتگاه صلحا و محل جلوه حق بر قلوب شیفتگان محبوب حقیقی، و حب به آن اگر ناشی از حب به خدا باشد و به عنوان جلوه او جل و علا باشد، مطلوب و موجب کمال است و اگر ناشی از حب به نفس باشد، راس همه خطیئه‌ها است، پس دنیای مذموم در خود تو است، علاقه‌ها و دلبستگی‌ها به غیر صاحب دل موجب سقوط است. همه مخالفت‌ها با خدا و ابتلا به معصیت‌ها و جنایت‌ها و خیانت‌ها از حب خود است، که حب دنیا و زخارف آن و حب مقام و جاه و مال و منال از آن نشات می‌گیرد، در عین حال که هیچ دلی به غیر صاحب دل به حسب فطرت بستگی نتواند داشت، لکن این حجاب‌های ظلمانی و نورانی که ما را و همه را از صاحب دل غافل دارد و به گمان و اشتباه خود، غیر صاحب دل را دلدار می‌داند، ظلمات فوق ظلمات است.

۱۵: مقدم بودن تزکیه و تهذیب بر همه امور

بدانیم که ارث شیطان، خودبینی است. تمام فسادهایی که در عالم واقع می‌شود، چه فسادها از افراد و چه فسادها از حکومت‌ها و چه در اجتماع، تمام فسادها زیر سر همین ارث شیطان است. و تمام مفسده‌هایی که در عالم پیدا می‌شود، از این بیماری خودبینی است. چه در کنج خانه کسی نشسته باشد و به عبادت مشغول باشد، اگر خودبینی بکند، ارث شیطان را دارد، و چه در جامعه باشد و با مردم تماس داشته باشد، این هم اگر فساد از آن حاصل بشود، از خودخواهی و خودبینی خودش است، و چه حکومت‌هایی که در عالم حکومت می‌کنند؛ از اولی که حکومت در دنیا تاسیس شده است تا حالا، هر فساد واقع شده از این خصیصه است.

دردها دوا نمی‌شود، الا با این که این خصیصه شیطانی از بین برود. کسی بخواهد درد خودش را شخصا دوا کند، باید این خصیصه را از بین ببرد؛ باید ریاضت بکشد و خودش را بزرگ حساب نکند.

چهل ویژگی مورد نیاز مدیریت جهادی

ویژگی اول: ادب (تربیت)

سخن و حیانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالِكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ. (حجرات: ۲)

ای مؤمنان! صدایتان را از صدای پیامبر، فراتر نبرید و در گفتار با او بلند سخن نگوئید، چنان که با یکدیگر سخن می‌گویید. مبدا کردارهایتان بی‌آن که خود دریابید، تباه شود.

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً. (نور: ۶۱)

پس چون به هر خانه‌ای در آمدید، به همدیگر سلام کنید؛ درودی که نزد خدا مبارک و پاکیزه است.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

هیچ پدری برای فرزندش، میراثی بهتر از ادب بر جای نمی‌گذارد.۱

۱. بهاء‌الدین خرمشاهی و مسعود انصاری، پیام پیامبر، تهران، منفرد، ۱۳۷۶، ص ۸۳۷.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۲۵

(خطاب به امیرالمؤمنین): ای علی! حق فرزند بر پدر آن است که برایش نام نیکو برگزیند و او را به خوبی ادب بیاموزد و در موقعیت مناسبی قرار دهد. ۱

ویژگی دوم: امانت‌داری

سخن و حیانی

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا. (نساء: ۵۸)
خداوند به شما فرمان می‌دهد امانت‌ها را به صاحب آن‌ها بازگردانید.
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ الْكَرِيمَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ. (انفال: ۲۷)
ای مؤمنان! به خداوند و پیامبر خیانت نکنید و در امانت‌های خود، دانسته، خیانت نورزید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
امانت (امانت‌داری) موجب رزق است و خیانت مایه فقر. ۲
کسانی که در سخن، راست‌گوتر و در ادای امانت، کوشاتر و در عهد و پیمان، باوفاتر و در اخلاق، نیکوتر و با مردم، گرم‌تر هستند، در قیامت، به من از همه نزدیک‌ترند. ۳

ویژگی سوم: امید (رجا)

سخن و حیانی

وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْكَافِرُونَ. (یوسف: ۸۷)
و از رحمت خداوند نومید نشوید؛ که جز گروه کافران، (کسی) از رحمت خداوند نومید نمی‌شود.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

۱. همان، ص ۱۲۹.

۲. نهج‌الفصاحه، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲، حکمت ۱۰۶۲.

۳. الحدیث، ج ۱، ص ۴۷.

امید و آرزو، رحمتی است برای پیروان من. اگر امید نبود، هیچ مادری فرزندش را شیر نمی‌داد و باغبانی درختی نمی‌نشاند.^۱
ای علی! چنان امیدوار زندگی کن که گویی سال‌های طولانی، زنده خواهی بود و چنان پروا کن همانند کسی که می‌ترسد فردا بمیرد.^۲

ویژگی چهارم: اندیشیدن (تفکر)

سخن و حیانی

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. (آل عمران: ۱۹۰ و ۱۹۱)

بی‌گمان، در آفرینش آسمان‌ها و زمین و پیایی آمدن شب و روز، نشانه‌هایی برای خردمندان است. کسانی که خداوند را ایستاده و نشسته و آرمیده بر پهلو یاد می‌کنند و در آفرینش آسمان‌ها و زمین می‌اندیشند: پروردگارا! این‌ها را بیهوده نیافریده‌ای. پاکا که تویی! ما را از آتش (دوزخ) بازدار.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

دو رکعت نماز بدون تکلف و مختصر، ولی همراه با اندیشه (تفکر) از یک شب عبادت (حضرت

حق) [اما بدون اندیشه،] بهتر است.^۳

ویژگی پنجم: پاکدامنی (حیا)

سخن و حیانی

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا. (نور: ۳۰ و ۳۱)

۱. غلام‌حسین ذوالفقاری، رهنمون، تهران، انتشارات سخن و صفار، ۱۳۶۹، ص ۲.

۲. پیام پیامبر، ص ۱۷۱.

۳. محمدعلی مجاهدی، پاداش نیکی‌ها و کیفر گناهان، قم، سرور، ۱۳۸۱، ص ۱۳۰.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۲۷

به مردان مؤمن بگو دیدگان (از نگاه حرام) فرو دارند و پاک دامنی ورزند... و به زنان مؤمن بگو دیدگان (از نگاه حرام) فرو دارند و پاک دامنی ورزند و زیور خود را آشکار نگردانند، مگر آنچه از آن که خود پیداست....

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
حیا، دو گونه است: حیای عقل و حیای بی عقلی. حیای عقل، دانایی و حیای بی عقلی، نادانی است. ۱.

ویژگی شنشم: پاکیزگی

سخن و حیانی

... لَمْ سَجِدْ أَسْسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ. (توبه: ۱۰۸)

بی گمان، مسجدی که از روز نخست، بنیان آن را به پرهیزگاری نهاده‌اند، سزاوارتر است که در آن حاضر شوی. در آن، مردانی هستند که پاکیزه کردن (خود) را دوست می‌دارند و خداوند، پاکیزگان را دوست می‌دارد.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

پاکیزگی از نشانه‌های ایمان است. ۲.

جامه سپید بپوشید که آن پاک‌تر و پاکیزه‌تر است. ۳.

۱. پیام پیامبر، ص ۴۴۹.

۲. باقری بیدهندی، گنج حکمت یا احادیث منظوم، قم، کتاب‌فروشی و نشر روح، ۱۳۶۳، ص ۲۸.

۳. محمدرضا، محمود و علی حکیمی و احمد آرام، الحیاه، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰، ج ۶ ص ۲۱۲.

ویژگی هفتم: پایداری (استقامت)

سخن و حیانی

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. (احقاف: ۱۳)

آنان که گفتند پروردگار ما خداوند است، سپس ایستادگی کردند، نه بیمی خواهند داشت و نه اندوهگین می‌شوند.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
آن که در راه راستی استقامت نکند، گمراهی، او را زیان رساند. ۱

ویژگی هشتم: پدر و مادر (والدین)

سخن و حیانی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا. (بقره: ۸۳)

و (یاد کنید) آن گاه را که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که به جز خداوند را نپرستید و با پدر و مادر (خود) نیکی کنید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
خشنودی خدا با خشنودی پدر و مادر و خشم خدا با خشم پدر و مادر است. ۲
نگاه محبت‌آمیز فرزند به پدر و مادرش، عبادت است و در پیشگاه الهی استحقاق پاداش دارد

ویژگی نهم: پرهیزگاری (تقوا)

سخن و حیانی

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ. (انبیاء: ۴۹)

۱. سید عبدالحسین رضایی، کتاب الروضه در مبانی اخلاق، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۴، ص ۳۰۵.

۲. الحکم الزاهره، ص ۴۴۸.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۲۹

(پرهیزگاران) آنان که از پرورگارشان در نهان می‌هراسند و از رستاخیز می‌ترسند.
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ. (نحل: ۱۲۸)

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
گرامی‌ترین مردم، پرهیزگارترین آن‌ها هستند. ۱
مسلمانی که از یک گناه بپرهیزد، پاداش هفتاد حج مقبول در پیشگاه خدا را دارد. ۲

ویژگی دهم: پند (نصیحت)

سخن و حیانی

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ. (اعراف: ۶۲)
(نوح خطاب به قومش): پیام‌های پروردگارم را به شما می‌رسانم و برای شما خیرخواهی (و نصیحت) می‌کنم.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
برترین مردمان به نزد خداوند در روز قیامت، کسی است که بیشتر برای خیرخواهی بندگانش تلاش می‌کند. ۳

ویژگی یازدهم: تواضع (فروتنی)

سخن و حیانی

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا. (فرقان: ۶۳)
و بندگان خداوند بخشنده آنانند که بر زمین فروتنانه گام برمی‌دارند و هرگاه نادانان، ایشان را طرف خطاب قرار دهند، پاسخی نرم گویند

۱. پیام پیامبر، ص ۳۹۳.

۲. الحدیث، ج ۱، ص ۹۵.

۳. پیام پیامبر، ص ۶۵۹.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

به راستی، تواضع بر بزرگی شخص فروتن، می‌افزاید. پس فروتنی کنید تا خداوند به شما بلندی بخشد. ۱

ویژگی دوازدهم: توبه (پشیمانی)

سخن و حیانی

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا. (فرقان: ۷۱)

و هر که توبه آرد و کرداری شایسته دارد، بی‌گمان، به سوی خداوند به بایستگی باز می‌گردد.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

همانا خدای عزوجل توبه بندگان را تا دم مرگ می‌پذیرد. ۲

محبوب‌تر از هر چیز نزد خدا، جوانی است که از گناه توبه می‌کند و از پیشگاه الهی آمرزش می‌خواهد. ۳

ویژگی سیزدهم: توکل و رضا

سخن و حیانی

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا. (طلاق: ۳)

و هر که بر خدا توکل کند، همو وی را بسنده است و به راستی، خداوند به خواست خویش، رسنده است و بی‌گمان، خداوند برای هر چیز، اندازه‌ای نهاده است.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

۱. پیام پیامبر، ص ۵۹۹.
۲. پیام پیامبر، ص ۴۰۱.
۳. الحدیث، ج ۱، ص ۲۳۲.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۳۱

اگر شما بر خداوند چنان که سزاوار توکل است، توکل کنید، به شما همچون پرندگان روزی می‌دهد؛ که با شکم خالی، صبح می‌کنند و با شکم پر، شب. ۱.

پایین‌ترین حدّ توکل این است که آن رزق و روزی‌ای را که از جانب رزاق حقیقی برای تو قسمت شده است، پیش از فرصت نطلبی. ۲.

ویژگی چهاردهم: خاموشی (سکوت)

سخن و حیانی

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. (اعراف: ۲۰۴)

و چون قرآن خوانده شود، بدان گوش فرا دهید و خاموش مانید. باشد که بر شما بخشایش آورند.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

خاموشی، حکمت و تدبیر است و اندکند کسانی که خاموشی اختیار کنند. ۳.

به راستی، زبان مؤمن در پشت دل اوست. هرگاه بخواهد سخنی بگوید، در دل می‌اندیشد و آن‌گاه بر زبان می‌راند. زبان منافق پیشاپیش دل اوست. پس هر گاه چیزی را قصد کند، بر زبان براند بدون آن که در دل بیندیشد. ۴.

ویژگی پانزدهم: خوش‌خویی (حسن خلق)

سخن و حیانی

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا. (بقره: ۸۳)

با مردم [به زبانی] خوش سخن بگویید.

۱. پیام پیامبر، ص ۴۶۵.

۲. مصباح‌الشریعه؛ سخنان امام صادق 7، ترجمه: حسن مصطفوی، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۴، ص ۴۶۵.

۳. مجموعه ورام، ص ۲۰۴.

۴. همان، ص ۲۰۶.

ویژگی شانزدهم: خویشاوندی (صله رحم)

سخن و حیانی

فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ. (روم: ۳۸)

حق خویشاوند را بپرداز.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

زود پاداش‌ترین نیکی‌ها، صله رحم است. ۱.

ویژگی هفدهم: خویشتن‌داری (حلم)

سخن و حیانی

وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ. (آل عمران: ۱۳۴)

(پرهیزگاران، همان کسانی هستند که) فروخورندگان خشم و درگذرندگان از مردمند و خداوند، نیکوکاران را دوست می‌دارد.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

نیرومند با کشتی شناخته نمی‌شود. همانا پیروز کسی است که هنگام خشم، خویشتن‌دار است. ۲.

ویژگی هجدهم: دانش (علم)

سخن و حیانی

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا. (طه: ۱۱۴)

و بگو: پروردگارا! بردانش من بیفزای.

۱. پیام پیامبر، ص ۵۷۱.

۲. سید عطاءالله مجدی، گل‌های جاویدان، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۹، ص ۲۷.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۳۳

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

کسی که در راه آموختن دانش گام بردارد، خداوند او را به بهشت خواهد برد و به درستی که فرشتگان بال‌های خود را برای دانشجو از روی رضایت می‌گسترانند و همه آنچه در آسمان‌ها و زمین هستند، همه، حتی ماهیان دریا برای جوینده دانش آمرزش می‌خواهند.^۱

دانش بجوید، هر چند در چین باشد؛ زیرا دانش جویی بر هر مسلمانی واجب است.^۲

دانشمندان، وارثان پیامبران هستند.^۳

ویژگی نوزدهم: دوستی (رفاقت)

سخن و حیانی

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ. (فتح: ۲۹)

محمد صلی الله علیه و آله: پیامبر خداوند است و آنان که با وی هستند، بر کافران، سخت‌گیر و میان خویش مهربانند.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

محکم‌ترین زنجیره ایمان، دوست داشتن است برای خدا و دشمن داشتن برای خدا و دوست داشتن دوستان خدا و بیزار بودن از دشمنان خدا.^۴

ویژگی بیستم: رازداری

سخن و حیانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا. (آل عمران: ۱۱۸)

۱. پاداش نیکی‌ها و کیفر گناهان، ص ۳۴۱.

۲. الحکم الزاهره، ص ۱۱.

۳. پاداش نیکی‌ها، ص ۳۴۲.

۴. پیام پیامبر، ص ۴۸۷.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از غیر خودتان هم‌راز مگیرید [آنان] از هیچ نابکاری در حق شما کوتاهی نمی‌ورزند.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

جلسان، نگه‌دار امانت یکدیگرند و روا نیست یکی از آن‌ها راز رفیق خود را آشکار سازد. ۱.

ویژگی بیست و یکم: راستی (صداقت)

سخن وحیانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ. (توبه: ۱۱۹)
ای مؤمنان، از خداوند پروا کنید و با راست‌گویان باشید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

نیک رفتاری همراه با راستی از مظاهر کمال است. ۲.

ویژگی بیست و دوم: سخاوت

سخن وحیانی

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. (بقره: ۲۷۴)

آنان که دارایی‌های خود را در شب و روز، پنهان و آشکار می‌بخشند، پاداششان نزد خداوند است و نه بیمی خواهند داشت و نه اندوهگین می‌شوند

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

۱. نهج الفصاحه، ص ۳۴۶.

۲. پیام پیامبر، ص ۴۹۳.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۳۵

از لغزش مرد سخاوتمند، بگذرید؛ زیرا هر دم که بلغزد، خدا دست او را می‌گیرد.^۱

ویژگی بیست و سوم: شجاعت

سخن و حیانی

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ. (احزاب: ۳۹)

کسانی که پیام‌های خدا را ابلاغ می‌کنند و از او می‌ترسند و از هیچ کس جز خدا بیم ندارند.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
شجاع‌ترین مردم کسانی هستند که بر تمایلات نفسانی خود پیروز شوند و آن‌ها را مطیع و مسخر
منطق عقل خویشان سازند.^۲

ویژگی بیست و چهارم: شکر و سپاس

سخن و حیانی

... وَأَشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ. (نحل: ۱۱۴)

و نعمت خداوند را سپاس بگذارید، اگر تنها او را می‌پرستید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
کسی که کم را سپاس نگوید، بسیار را نیز شکر نمی‌گزارد و کسی که از مردم تشکر نمی‌کند،
تشکر خداوند را نیز نمی‌گزارد.^۳

۱. نهج الفصاحه، ص ۲۳۶.

۲. الحدیث، ج ۱، ص ۷۷.

۳. پیام پیامبر، ص ۵۵۵.

ویژگی بیست و پنجم: صبر

سخن و حیانی

وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ. (انفال: ۴۶)
و شکبیا باشید؛ که خداوند با شکبیبایان است.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
صبر، گنجی از گنج‌های بهشت است. ۱.

ویژگی بیست و ششم: عدالت

سخن و حیانی

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ. (نحل: ۹۰)

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
عادل‌ترین مردم کسی است که آنچه را بر خود نمی‌پسندد، بر دیگران نیز نپسندد. ۲.

ویژگی بیست و هفتم: عزت (شرف)

سخن و حیانی

وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ. (المنافقون: ۸۰)
عزت برای خدا و برای پیامبر و برای مؤمنان است.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
عزت مردم باایمان در بی‌نیازی از مردم است و آزادی و شرافت در پرتو قناعت به‌دست می‌آید. ۱.

۱. گنج حکمت، ص ۳۳۷.

۲. غلام‌حسین ذوالفقاری، رهنمون، تهران، انتشارات سخن و صفا، ۱۳۶۹، ص ۵۰۸.

سخن و حیانی

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ. (اعراف: ۱۹۹)

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
عذر را از هر کس، قبول کنید؛ چه محق باشد چه باطل. هر کس عذر قبول نکند، به شفاعت من نخواهد رسید. ۲

ویژگی بیست و نهم: عهد (پیمان)

سخن و حیانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ. (مائده: ۱)
ای مؤمنان! به پیمان‌ها وفا کنید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
مسلمان نیست آن که به عهد و پیمان خود وفادار نباشد. ۳
چون به کودکان خود وعده‌ای دادید، وفا کنید و تخلف نکنید؛ زیرا کودکان گمان می‌کنند شما رزاق آن‌ها هستید. ۴

ویژگی سی‌ام: عیادت بیمار

سخن و حیانی

در قرآن، آیه‌ای که به صراحت و یا تلویحی به این موضوع اشاره کرده باشد، وجود ندارد. با این حال، در برخی آیات، به بعضی تخفیف‌ها و معافیت‌هایی که پروردگار در بیماری مؤمنان در نظر

۱. الحدیث، ج ۲، ص ۲۷۲.

۲. مشکاه الانوار، ص ۲۱۴.

۳. الحدیث، ج ۲، ص ۵۶.

۴. همان، ج ۱، ص ۱۰۱.

۳۸ □ فصلنامه علمی- پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی سال پنجم، شماره چهارم، تابستان ۱۳۹۳

می‌گیرد، اشاره رفته است، از جمله: معافیت از جهاد، ۱ معافیت روزه، ۲ معافیت وجوب حج یا برخی مناسک آن ۳ و موارد مشابه دیگر.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
حق مسلمان بر مسلمان آن است که چون او را ببیند، به او سلام کند و چون بیمار شد، به عیادتش برود و چون بمیرد، جنازه‌اش را تشییع کند. ۴

ویژگی سی و یکم: عیب‌پوشی

سخن و حیانی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ. (همزه: ۱)
وای بر عیب‌جوی طعنه‌زن.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
همه امت من بخشش می‌یابند جز پرده‌دران. ۵
اگر کسی، زشتی را آشکار سازد، همچون آغازگر و انجام دهنده آن است. ۶

ویژگی سی و دوم: قناعت

سخن و حیانی

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْطِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ. (نور: ۳۲)

۱. نک: نسا: ۹۵ و ۱۰۲.

۲. نک: بقره: ۱۸۴ و ۱۸۵.

۳. نک: بقره: ۱۹۶.

۴. مکارم الاخلاق، ج ۲، ص ۲۰۲.

۵. پیام پیامبر، ص ۵۹۱.

۶. همان، ص ۵۹۳.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۳۹

اگر نادار باشند، خداوند از بخشش خویش به آنان، بی‌نیازی (و مناعت) می‌دهد و خداوند، نعمت گستری داناست.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

قناعت، پادشاهی بی‌پایان است. ۱.

هر که طمع ورزد، نیازمند و هر که قناعت کند، بی‌نیاز است. ۲.

ویژگی سی و سوم: گمان نیکو (حسن ظن)

سخن و حیانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا... (حجرات: ۱۲)

ای مؤمنان! از بسیاری از گمان‌ها دوری کنید؛ که برخی گمان‌ها گناه است و (در کار مردم) کاوش نکنید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

گمان‌های خود را به برادران مؤمن نیکو کنید؛ زیرا حسن ظن به مؤمن موجب صفای دل است و

پاکی طبع. ۳.

ویژگی سی و چهارم: مشورت

سخن و حیانی

وَسَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. (آل عمران: ۱۵۹)

(ای پیامبر) و با آن‌ها درکار، رایزنی کن و چون آهنگ (کاری) کردی، به خداوند توکل کن که خدا توکل‌کنندگان (به خویش) را دوست دارد.

۱. الحیاء، ج ۴، ص ۳۷۵.

۲. الحکم الزاهره، ص ۶۵۰.

۳. مصباح الشریعه، ص ۵۱۷.

۴۰ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی سال پنجم، شماره چهارم، تابستان ۱۳۹۳

... وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ... (شورا: ۳۸)

(مؤمنان) کارشان رایزنی میان همدیگر است...

ویژگی سی و پنجم: مهمان‌نوازی

سخن و حیانی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ. (هود: ۷۸)

[لوط]: از خدا پروا کنید و مرا در (کار) مهمانم، خوار نگردانید. آیا در میان شما مرد کاردانی نیست؟

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

هرگاه یکی از شما به برادر مسلمانش در خانه او وارد شود، او بر صاحب‌خانه، امیر است تا آن‌گاه

که بیرون رود. ۱.

ویژگی سی و ششم: میانه‌روی و اعتدال

سخن و حیانی

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ. (بقره: ۱۴۳)

بدین گونه شما را امتی میانه کرده‌ایم تا گواه بر مردم باشید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

در دنیاخواهی میانه‌رو باشید؛ زیرا به هر کس آنچه قسمت اوست، می‌رسد. ۲

بین دو چیز میانگین وجود دارد و میانه‌روی بهترین کارهاست. (خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا) ۳

۱. گنج حکمت، ص ۳۳۸.

۲. پیام پیامبر، ص ۴۶۰.

۳. گل‌های جاویدان، ص ۵۸.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۴۱

ویژگی سی و هفتم: نیکوکاری

سخن و حیانی

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. (نحل: ۹۷)

هر کس از مرد و زن، کار [نیکو] و شایسته‌ای کند و مؤمن باشد، بی‌گمان، او را با زندگانی پاکیزه‌ای زنده می‌داریم و به یقین، نیکوتر از آنچه انجام می‌دهند، پاداششان را خواهیم داد.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

چون آفتاب غروب کند، درهای آسمان و درهای بهشت گشوده می‌شود و دعا به اجابت می‌رسد. پس خوشا به حال کسی که عمل صالحش بالا می‌رود.^۱

اسلام، برهنه است. لباسش، تقوا است قوام آن، پارسایی؛ کمالش، عقیده و میوه‌اش، عمل صالح است.^۲

ویژگی سی و هشتم: وطن‌دوستی (حب وطن)

سخن و حیانی

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ. (الاعراف: ۸۸)

سران قومش که تکبر می‌ورزیدند، گفتند: ای شعیب! بی‌گمان، تو و کسانی را که همراه تو ایمان آورده‌اند، از شهر خود بیرون خواهیم راند [و به تبعید خواهیم فرستاد] یا آن که به آیین ما بازگردید. (شعیب) گفت: اگر چه خوش نداشته باشیم؟ [و به ماندن در وطن خود علاقه‌مند باشیم].

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:

۱. محمدعلی کوشا، چهل حدیث، قم، نه‌اوندی، ۱۳۷۴، ص ۳۱.

۲. تحف العقول، ص ۸۹.

دوست داشتن میهن از نشانه‌های ایمان است. ۱.

ویژگی سی و نهم: همسایه‌داری

سخن و حیانی

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ... وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ. (نساء: ۳۶)
و به پدر و مادر و... و همسایه خویشاوند و همسایه بیگانه و هم‌نشین و... نکویی ورزید.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
مؤمن نیست کسی که سیر بخوابد و همسایه‌اش گرسنه باشد. ۲ تا چهل خانه، همسایه به‌شمار
می‌رود. ۳.

ویژگی چهلیم: یتیم‌نوازی

سخن و حیانی

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ. (ضحی: ۹۶)
مگر نه تو را یتیم یافت؛ پس پناه داد؟ و تو را سرگشته یافت؛ پس هدایت کرد؟ و تو را تنگ‌دست
یافت و بی‌نیاز گردانید؟ و [تو نیز به پاس نعمت ما] یتیم را میازار.

سخن روایی

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله:
با یتیم چون پدر، مهربان باش. ۴.

۱. میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۸۷۰.

۲. الحدیث، ج ۳، ص ۲۸۶.

۳. پیام پیامبر، ص ۶۷۹.

۴. نهج الفصاحه، ص ۶۴۰.

کتابنامه

- قرآن کریم، ترجمه: سیدعلی موسوی گرمارودی، تهران، مؤسسه انتشارات قدیانی، ۱۳۸۳.
- نهج البلاغه، ترجمه: سید جعفر شهیدی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸.
- صحیفه امام خمینی؛ تمام جلد ها
- (خواجه) نصیرالدین طوسی، محمد بن حسن، اوصاف الاشراف، تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۱۳۰۶.
- آزیر، حمیدرضا، بهشت کافی، قم، سرور، ۱۳۸۱.
- آشتیانی، میرزا احمد، طرائف الحکم یا اندرزهای ممتاز، تهران، کتابخانه صدوق، ۱۳۶۲.
- ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ترجمه: احمد جنتی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۲.
- ابی فراس المالکی الاشتری، ابی الحسین ورام، مجموعه ورام (آداب و اخلاق در اسلام)، ترجمه: محمدرضا عطایی، مشهد، آستان قدس، ۱۳۶۹.
- اتابکی، پرویز، رهاورد خرد، تهران، نشر و پژوهش فرزانه روز، ۱۳۷۶.
- اسعد فخری گرگانی، فخرالدین، ویس و رامین، تهران، بروخیم، ۱۳۱۴.
- اندیشه‌های مردان بزرگ، تألیف و ترجمه: مهرداد مهرین، تهران، آسیا، ۱۳۴۴.
- ایرج میرزا (جلال الممالک)، دیوان اشعار، تهران، کتابخانه مظفری، ۱۳۱۱.
- باقری بیدهندی، گنج حکمت یا احادیث منظوم، قم، کتابفروشی و نشر روح، ۱۳۶۳.
- بلخی، مولانا جلال‌الدین محمد، دیوان شمس، تهران، ربیع، ۱۳۷۴.
- _____، مثنوی معنوی، تهران، نشر سهیل، ۱۳۷۲.
- بهار، محمدتقی، دیوان اشعار، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۶.
- بهبایی عاملی، کشکول، تهران، زرین، ۱۳۷۱.
- پازارگادی، علاءالدین، گزیده‌ای از اندرزها و کوتاه سخنان، تهران، رهنما، ۱۳۷۸.
- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، مجموعه کلمات قصار حضرت رسول اکرم 6، تهران، دنیای دانش، ۱۳۸۲.
- پروین اعتصامی، کلیات دیوان، تهران، کتاب نمونه، ۱۳۷۰.
- ترجمه کلیده و دمنه با انشای ابوالمعالی نصرالله منشی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۵.
- جامی، نورالدین عبدالرحمان، بهارستان، تهران، اطلاعات، ۱۳۴۷.
- _____، هفت اورنگ، تهران، سعدی، ۱۳۳۷.
- جناتی شاهرودی، حسین، آرام‌بخش دل داغ‌دیدگان، قم، نشر روح، ۱۳۸۰.

- جهادالنفس وسائل الشيعه، ترجمه و گردآوری: علی صحت، تهران، نشر ناس، ۱۳۶۴.
- حافظ شیرازی، دیوان اشعار، تهران، کانون انتشارات پیام عدالت، ۱۳۷۸.
- حکیمی، محمدرضا، محمد حکیمی و علی حکیمی، الحیاء، ترجمه: احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰.
- خرمشاهی، بهاءالدین، مسعود انصاری، پیام پیامبر، تهران، منفرد، ۱۳۷۶.
- خسروی، موسی، مواظ امامان: (ترجمه جلد هفدهم بحارالانوار)، تهران، اسلامیة، ۱۳۶۴.
- خوانساری، آقا جمال الدین، شرح غررالحکم، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.
- خویدکی، شرف‌الدین، کاشف الاستار در ترجمه جامع الاخبار، تهران، کتابفروشی اسلامیة، بی‌تا.
- دفاعزاده، فیاما، بهشت نو، تهران، انتشارات جزیل، ۱۳۷۹.
- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، مؤسسه لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۷۷.
- _____، مجموعه اشعار، تهران، کتابفروشی زوار، ۱۳۳۴.
- ذوالفقاری، حسن، داستان‌های امثال، تهران، مازیار، ۱۳۸۴.
- ذوالفقاری، غلام‌حسین، رهنمون، تهران، انتشارات سخن و صفار، ۱۳۶۹.
- رسول اکرمی محلاتی، سیدهاشم، صحیفه علویه، تهران، اسلامیة، ۱۳۶۹.
- رضایی، سیدعبدالحسین، کتاب الروضه در مبانی اخلاق، تهران، اسلامیة، ۱۳۶۴.
- روضه کافی، ترجمه: سید هاشم رسول اکرمی محلاتی، تهران، علمیه اسلامیة، بی‌تا.
- ریدوت، رونالد و کلیفورد ویتینگ، ضرب‌المثل‌ها (انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی)، تهران، نشر پارسا، ۱۳۷۵.
- سعدی، بوستان، تهران، الهام، ۱۳۸۱.
- _____، کلیات، تهران، جاویدان، ۱۳۷۴.
- _____، گلستان، تهران، آتلیه هنر، ۱۳۷۵.
- سنایی غزنوی، گزیده حدیقه الحقیقه و شریعة الطریقه، تهران، هیرمند، ۱۳۷۲.
- شبر، عبدالله بن محمدرضا، اخلاق، قم، هجرت، ۱۳۷۴.
- شیخ حسن طبرسی، مکارم الاخلاق، ترجمه: سید ابراهیم میرباقری، تهران، فراهانی، ۱۳۶۵.
- شیخ صدوق، خصال، ترجمه: مدرس گیلانی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات جاویدان، ۱۳۶۲.
- _____، صدوق امالی، ترجمه: محمدباقر کمره‌ای، تهران، اسلامیة، ۱۳۷۶.
- شیخ طبرسی، فضل بن حسن، مشکاه الانوار، ترجمه: عزیزالله عطاردی، تهران، عطارد، ۱۳۷۴.
- شیخی، حمیدرضا و داعی شیرازی، نثر الاللی (سخنانی درباره امام علی 7)، تهران، الهام، ۱۳۷۷.

فرهنگ و خط مشی گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران □ ۴۵

صائب تبریزی، دیوان اشعار، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۴.

صابری یزدی، علی رضا و محمدرضا انصاری محلاتی، الحکم الزاهره، قم، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.

صحیفه سجادیه، ترجمه: عبدالحمید آیتی، تهران، سروش، ۱۳۷۵.

صفاخواه، محمدحسین، گلچین صدوق، تهران، فیض کاشانی، ۱۳۷۶.

طباطبایی، سید محمدحسین، سنن النبی، ترجمه: هادی فقیهی، تهران، کتابفروشی اسلامی، ۱۳۷۸.

عتیق نیشابوری، ابوبکر، تفسیر سوره‌آبادی، تهران، فرهنگ نشرونو، ۱۳۸۰.

عدنانی، منوچهر، جنگ سه زبانه مثل‌ها، تهران، نشر ثالث، ۱۳۸۵.

عطار، نیشابوری، تذکره الاولیا، تهران، زوار، ۱۳۵۵.

_____، مصیبت‌نامه، تهران، زوار، ۱۳۳۸.

علمداری، مهرداد، هم‌خوانی مثل‌ها، بی‌جا، نشر نکته، ۱۳۷۴.

علوی تراکمه‌ای، سیدمجتبی، آینه یقین، قم، هجرت، ۱۳۷۴.

عوفی بخارایی، محمد بن محمد، جوامع الحکایات و لوامع الروایات، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۵.

غوث، اردشیر، مثل‌ها و اندیشه‌ها، تهران، مؤسسه انتشارات آسیا، ۱۳۶۴.

فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه، تهران، روزنه، ۱۳۸۳.

فرید تنکبانی، مرتضی (گردآورنده)، الحدیث (روایات تربیتی)، اقتباس و گردآوری از: متن کتاب

گفتارهای فلسفی (محمدتقی فلسفی)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸.

قنبری، عبدالله، فرهنگ ضرب‌المثل‌های انگلیسی به فارسی، تهران، رهنما، ۱۳۷۲.

کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه: حاج سید جواد مصطفوی، تهران، علمیه اسلامی،

بی‌تا.

کمره‌ای، محمدباقر، آداب معاشرت (ترجمه جلد شانزدهم بحارالانوار)، تهران، اسلامی، ۱۳۶۴.

کوشا، محمدعلی، چهل حدیث، قم، نه‌اوندی، ۱۳۷۴.

کیخا مقدم، احمد، امثال و حکم نیمروز، مشهد، نشر طوس، ۱۳۸۲.

کیکاووس بن قابوس بن وشمگیر، قابوس‌نامه، تهران، طهوری، ۱۳۴۳.

لغت‌نامه یا فرهنگ بزرگ جامع نوین سیاح، تهران، اسلامی، ۱۳۷۳.

مجاهدی، محمدعلی، پاداش نیکی‌ها و کیفر گناهان، قم، سرور، ۱۳۸۱.

مجتهدی نیشابوری، ابوالقاسم، دیوان جاوید، (بی‌جا)، (بی‌نا)، ۱۳۳۲.
مجدی، سید عطاءالله، گل‌های جاویدان (هزار کلمه قصار)، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۹.

مجلسی، محمدباقر، توحید مفضل، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۹.
محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، دارالحدیث، ۱۳۷۴.
مصباح الشریعه (سخنان امام صادق 7)، ترجمه: حسن مصطفوی، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۴.

مطهری، مرتضی، فلسفه اخلاق، تهران، صدرا، ۱۳۸۳.
موسوی، منوچهر، فرهنگ منظوم و منثور ضرب‌المثل‌های فارسی و معادل انگلیسی آنها، تهران، جهان رایانه، ۱۳۷۹.

میهنی، محمد بن منور، اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید، تهران، طهوری، ۱۳۵۷.

ناصر خسرو، دیوان اشعار، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.

نراقی، احمد بن محمد مهدی، معراج السعاده، قم، هجرت، ۱۳۷۱.

نظامی گنجوی، خسرو و شیرین، تهران، زوار، ۱۳۸۵.

_____، مخزن الاسرار، تهران، طهوری، ۱۳۴۴.

نفیسی، علی‌اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران، بی‌نا، ۱۳۱۷.

نوروزی، اسدالله (امیر)، امثال و حکم انگلیسی به فارسی، رشت، حق‌شناس، ۱۳۷۷.

نیلی‌پور، مهدی، بهشت اخلاق، قم، مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی‌عصر 4، ۱۳۸۵.

وصیت نامه سیاسی عبادی امام خمینی؛

هلالی جغتایی استرآبادی، مثنوی صفات العاشقین، تهران، بی‌نا، ۱۳۲۴.

پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری www.khamenei.ir